

INTERPRETACJA AKSJOMATU *EXTRA ECCLESIAM NULLA SALUS* W DOKUMENTACH STOLICY APOSTOLSKIEJ OD PIUSA IX DO SOBORU WATYKAŃSKIEGO II

Artykuł przedstawia orzeczenia Stolicy Apostolskiej, które stanowiły interpretację aksjomatu *Extra Ecclesiam nulla salus* w okresie poprzedzającym Sobór Watykański II. Podstawę stanowiły dokumenty papieża Piusa IX (*Singulari quadam* oraz *Quanto conficiamur moerore*) i Piusa XII (*Mystici Corporis*), a także Świętego Oficjum. Przedstawione zostało stanowisko Kościoła względem o. Feeneya, którego pogląd na temat omawiany w tymże artykule zostały uznane za błędne. Na zakończenie podjęto próbę przedstawienia spójnej wizji, jaką w różnych aspektach zarysowały wcześniej przytoczone orzeczenia. Zasygnalizowano, iż współczesna refleksja teologiczna powinna brać pod uwagę tę perspektywę również przy odczytywaniu nowszych dokumentów Magisterium.

Article presents statements from the Holy See concerning interpretation of the axiom *Extra Ecclesiam nulla salus* in time period preceding II Vatican Council. Research was based on documents of Pope Pius IX (*Singulari quadam* and *Quanto conficiamur moerore*) and Pius XII (*Mystici Corporis*), as well as the Holy Office. Church's stance on Feeney's controversy is shown, whose opinions regarding topic discussed in this article were condemned. In the end, author intends to present a coherent vision, that previously cited documents outline in different aspects. Author also signalizes, that current theological reflection should take into consideration that perspective while reading newer documents of the Magisterium.

Wstęp

Twierdzenie, którego najpopularniejsze sformułowanie brzmi *Extra Ecclesiam nulla salus*, towarzyszy Kościołowi od czasów Cypriana z Kartaginy, a w nieco odmiennej formie od jeszcze wcześniejszych¹. Zajmowało ono na przestrzeni wieków poczesne miejsce w refleksji teologicznej, przede wszystkim dotyczącej samookreślenia się Kościoła i jego roli. Wraz z Soborem Watykańskim II, a przede wszystkim Konstytucją dogmatyczną o Kościele *Lumen*

---

¹ Wcześniejsze sformułowanie podobnej prawdy znajduje się np. w pismach Orygenesa: „extra hanc domum, id est extra ecclesiam, nemo salvatur”. Por. Orygenes, *Homilie o Księdze Jozuego*, cyt. za: tegoż, *Werke. Band 7: Homilien zum Hexateuch in Rufins Übersetzung. Teil 2: Die Homilien zu Numeri, Josua und Judices*, red. W.A. Baehrens, Lipsk 1921, s. 307.

gentium, wydaje się, jakby nowe spojrzenie eklezjologiczne wyparło *Extra Ecclesiam...* na rzecz innych ujęć. Wciąż jednak trwa proces recepcji dokumentów soborowych, a teologia poszukuje nowych hermeneutyk i kluczy interpretacyjnych. Jedną z nich zaproponowała Kongregacja Nauki Wiary. W latach 1966-2007, instytucja ta kilkakrotnie wystosowywała dokumenty, których treść podkreślała jedność i spójność nauczania *Lumen gentium* z wcześniejszym Magisterium Kościoła. Bodaj najdobitniej zostało to ujęte w słowach: „Sobór Watykański II ani nie zamierzał zmieniać ani faktycznie nie zmienił tejsze [dotychczasowej] nauki [o Kościele], a jedynie rozwinął ją, pogłębił i szerzej wyłożył”².

Jeżeli zatem nauczanie Kościoła nie uległo w tej kwestii zmianie, dla jego odpowiedniego zrozumienia kluczowe staje się zapoznanie ze stanowiskiem Magisterium bezpośrednio przed Soborem Watykańskim II, co stanowi cel niniejszego artykułu. Autor na początku przedstawi najważniejsze dokumenty Stolicy Apostolskiej odnoszące się do interpretacji *Extra Ecclesiam...* w połowie XX wieku. Następnie przybliżona zostanie kontrowersja wokół nauki głoszonej przez o. Feeneya, potępionej z powodu odejścia od ortodoksji w zakresie poglądów na zbawienie osób znajdujących się poza Kościołem.

Dokumenty Magisterium Kościoła

Znaczną spuściznę teologiczną w kwestii relacji przynależności do Kościoła oraz możliwości zbawienia pozostawił w swoich dokumentach papież Pius IX. Już kilka lat po inauguracji swojego pontyfikatu, w wydanej w 1854 roku alokucji *Singulari quadam*, przedstawił stanowczą, choć dość zniuansowaną wykładnię aksjomatu *Extra Ecclesiam...* Na początku potwierdził absolutność tejsze maksymy: „Z wiary bowiem trzeba przyjąć, iż nikt nie może być zbawiony poza Apostolskim Kościołem Rzymskim, że jest to jedyna arka zbawienia, a kto do niej nie wejdzie, zginie w potopie”³. Należy tutaj zwrócić uwagę na dwie kwestie. Po pierwsze, pojęcie *Ecclesia* zostało utożsamione z Kościołem katolickim (przytoczonej przez papieża „rzymskości” nie należy utożsamiać z „łacińskością”). Nie wprowadza żadnych rozróżnień

---

² „[Concilium Vaticanum II] noluit mutare, at evolvere, profundius intellegere et fecundius exponere voluit, nec eam mutavisse dicendum est”. Por. Kongregacja Nauki Wiary, *Odpowiedzi na pytania dotyczące niektórych aspektów nauki o Kościele*, cyt. za: AAS 99 (2007), s. 605, tłum.: https://www.vatican.va/roman_curia/congregations/cfaith/documents/rc_con_cfaith_doc_20070629_responsa-quaestiones_pl.html [dostęp: 23.05.2023].

³ „Tenendum quippe ex fide est extra Apostolicam Romanam Ecclesiam salvum fieri neminem posse, hanc esse unicum salutis arcam, hanc qui non fuerit ingressus, diluvio periturum”. Por. Pius IX., alokucja *Singulari quadam*, cyt. za: tenże, *Pii IX. Pontificis Maximi Acta. I, I*, Rzym 1854, s. 626, tłum. własne.

między różnymi aspektami Kościoła. W encyklice *Singulari quidem* papież jeszcze bardziej uwydatnia nierozzerwalny związek Kościoła i Stolicy Piotrowej. Stwierdza, iż nie można znajdować się w Kościele odłączywszy się od Stolicy Apostolskiej⁴. Po drugie, analogia arki wskazuje, iż konieczność przynależności do Kościoła nie ogranicza się jedynie do tych, którzy już się w nim znajdują. Obejmuje także mających dopiero „wejść” do arki. Natychmiast jednak papież dodaje zastrzeżenie: „niemniej jednak tak samo pewne musi być, że ci, którzy żyją w nieświadomości prawdziwej religii, jeśli jest ona niemożliwa do pokonania, to nie zaciągają winy w oczach Pana”⁵. Stwierdzenie to nie zawiera w sobie żadnego odniesienia do zbawienia. Ogranicza się jedynie do stwierdzenia, iż w przypadku braku możliwości poznania prawdziwej religii, Bóg nie poczytuje winy z tytułu niewiary. Pius IX nie ustosunkowuje się, czy dla takich osób zbawienie jest osiągalne. Ów brak został jednak uzupełniony niespełna dekadę później.

W 1863 roku opublikowana została encyklika *Quanto conficiamur moeroe*. Papież potwierdza w niej naukę o konieczności przebywania w jedności katolickiej dla zbawienia. Obszerniej omówił sytuację osób nieznających prawdziwej wiary. „Wiadomo jest Nam i wam, że ci, którzy cierpią z powodu nie dającej się pokonać niewiedzy co do naszej najświętszej religii i którzy gorliwie przestrzegają prawa naturalnego i jego nakazów wpisanych przez Boga w serca wszystkich oraz gotowi służyć Bogu prowadzą życie szlachetne i uczciwe, mogą mocą Bożego światła i łaski osiągnąć życie wieczne. Bóg, który przenika, bada i zna całkowicie umysły, dusze, myśli i zachowania wszystkich, w swej najwyższej dobroci i łaskawości nie chce bynajmniej, aby doznawał wiecznych mąk ten, kto nie zaciąga dobrowolnej winy”⁶. Z powyższego tekstu wynika, iż pod pewnymi warunkami możliwe jest osiągnięcie zbawienia, nie będąc członkiem Kościoła. Wstępnym warunkiem jest niewiedza co do wiary katolickiej, uniemożliwiająca wstąpienie do Kościoła. Na osobie trwającej w tymże stanie ciąży pewne

---

⁴ „[F]also confidat, se esse in Ecclesia, qui Petri Cathedram deserant, super quam fundata est Ecclesia”. Por. Pius IX., encyklika *Singulari quidem*, cyt. za: tenże, *Pii IX. Pontificis Maximi Acta. 1,2*, Rzym 1858, s. 513.

⁵ „[S]ed tamen pro certo pariter habendum est, qui verae religionis ignorantia laborent, si ea sit invincibilis, nulla ipsos obstringi huiusce rei culpa ante oculos Domini”. Por. tamże, tłum. własne.

⁶ „Notum Nobis, Vobisque est, eos, qui invincibili circa sanctissimam nostram religionem ignorantia laborant, quique naturalem legem, eiusque praecepta in omnium cordibus a Deo insculpta sedulo servant, ac Deo obedire parati, honestam rectamque vitam agunt, posse, divinae lucis, et gratiae operante virtute, aeternam consequi vitam, cum Deus, qui omnium mentes, animos, cogitationes, habitusque plane intuetur, scrutator et noscit, pro summa sua bonitate, et clementia minime patiat, quempiam aeternis puniri suppliciis qui voluntariae culpa reatum non habeat”. Por. Pius IX., encyklika *Quanto conficiamur moeroe*, cyt. za: tenże, *Pii IX. Pontificis Maximi Acta. 1,3*, Rzym 1864, s. 613, tłum. *Breviarium fidei*, red. I. Bokwa, Poznań 2007, s. 244-245.

obowiązki. Pierwszym jest wypełnianie prawa naturalnego, które cechuje uniwersalność, a każdy człowiek ma do niego dostęp we własnym sercu. Drugi stanowi współpraca z łaską Bożą i otwartość na Jego poruszenia. Widać zatem, iż papież Pius IX interpretuje formułę *Extra Ecclesiam...* w sposób daleki od w pełni ekskluzywistycznego. W tym duchu można przeformułować aksjomat na: „Nie ma zbawienia dla nikogo, kto z własnej winy pozostaje poza ciałem Kościoła”⁷. Warto również zauważyć, iż w omawianym dokumencie papież określa sentencję *Extra Ecclesiam...* mianem „dogmatu”⁸, utwierdzając tym samym jej miejsce w Magisterium.

Późniejsze dokumenty Kościoła rzadko kiedy poruszały bezpośrednio kwestię zbawienia osób znajdujących się poza nim. Wzmiankę o tymże zagadnieniu poczynił papież Pius XII w encyklice *Mystici corporis* z roku 1943. Wśród rozważań eklezjologicznych, uściśla jakie osoby można określić mianem „członków Kościoła”. „Wszakże do członków Kościoła [rzeczywiście] tych tylko zaliczyć można, którzy są ochrzczeni i wyznają prawdziwą wiarę i ani sami nie wyłączyli się na swe nieszczęście z jedności Ciała, ani też dla bardzo ciężkich przewinień nie zostali z niej wykluczeni przez prawowitą władzę”⁹. Stąd wynika, iż członkami Kościoła są tylko ci, którzy przyjęli chrzest i wyznają prawdziwą wiarę, a także nie odłączyli się od ciała Kościoła przez zaciągnięcie ekskomuniki *latae* lub *ferendae sententiae*.

Pod koniec encykliki, papież odnosi się również do tych, którzy pozostają poza Kościołem. „Tych również, którzy nie należą do widzialnego Ciała Kościoła Katolickiego, poleciliśmy [...] Bożej opiece i Opatrzności [...]. Zapraszamy tedy z największą miłością każdego i wszystkich, iżby idąc dobrowolnie i chętnie za wewnętrznym poruszeniem łaski Bożej, usiłowali wyrwać się ze stanu, w którym być bezpieczni nie mogą o własne wieczne zbawienie. Chociaż bowiem nieświadomym jakimś pragnieniem zwracają się do mistycznego Ciała Odkupiciela, to jednak pozbawieni są tyłu i tak wielkich niebieskich darów i pomocy,

---

⁷ Por. J.B. Jaugy, *Słownik apologetyczny wiary katolickiej*, t. II, tłum. Szcześniak W., Warszawa 1894, s. 406.

⁸ „Sed notissimum quoque est catholic dogma, neminem scilicet extra catholicam Ecclesiam posse salvari”. Por. Pius IX., encyklika *Quanto conficiamur moerore*, cyt. za: tenże, *Pii IX. Pontificis Maximi Acta*. 1,3, Rzym 1864, s. 613.

⁹ „In Ecclesiae autem membris reapse ii soli annuerandi sunt, qui regenerationis lavacrum receperunt veramque fidem profitentur, neque a Corporis compage semet ipsos misere separarunt, vel ob gravissima admissa a legitima auctoritate seiuncti sunt”. Por. Pius XII, encyklika *Mystici Corporis*, cyt. za: AAS 35 (1943), s. 202, tłum. A. Żychliński, Kraków 1944, s. 19.

których jedynie w Kościele katolickim dostąpić można”¹⁰. W przytoczonym fragmencie widać ostrożność, z jaką Pius XII, podobnie zresztą jak jego poprzednicy, odnosił się do omawianej kwestii. Daleko mu do optymizmu względem losu nieznajdujących się w Kościele. Wspomniani zostają niewierzący, który w sposób nadprzyrodzony są skierowani ku Mistycznemu Ciału. Wydaje się za uzasadnione utożsamienie tych osób z mającymi szansę na zbawienie niewierzącymi, o których pisał Pius IX. Lecz nawet w ich przypadku nie można mówić o jakiegokolwiek pewności losu po śmierci. Pius XII zwraca uwagę, że pozbawieni są oni wielu łask, które odnaleźć można jedynie w Kościele. Nie jest to zatem wykluczenie możliwości uczestnictwa w chwale świętych, a tylko podkreślenie, że zbawienie takich ludzi jest znacznie trudniejsze.

Kontrowersja o. Feeneya

Od pierwszych wieków chrześcijaństwa widać, że rozwój doktryny często jest motywowany nie dociekaniem teologów, ale zagrożeniem ze strony herezji. Podobnie sprawa miała się w przypadku interpretacji *Extra Ecclesiam...*

W roku 1940 w Bostonie założono *St. Benedict Centre*. Było to w założeniu miejsce spotkań dla religijnych studentów, w którym również mieli nawzajem uczyć się doktryny katolickiej. W 1942 roku do grona odwiedzających to miejsce dołączył o. Leonard Feeney, jezuita. Zrobił on na studentach ogromne wrażenie swoją wiedzą teologiczną i już rok później został ich kapelanem. Pod jego opieką, ośrodek stał się pełnoprawną szkołą, a niektórzy teologowie porzucali etaty na uczelniach, by do niej dołączyć. W ten sposób powstało także czasopismo *From the Housetops*. Cechą charakterystyczną poglądów przedstawianych w *St. Benedict Centre* był radykalizm i skrajny sprzeciw wobec liberalizmu w teologii¹¹. Dotyczyło to także poglądu na możliwość zbawienia poza Kościołem. Ośrodek przedstawiał skrajnie ekskluzywistyczną wizję tegoż. Najbardziej kompleksowym przedstawieniem poglądów tej grupy pozostaje artykuł *Reply to a liberal* autorstwa Raymonda Karama, opublikowany w 1949

---

¹⁰ „Hos etiam, qui ad adspectabilem non pertinent Catholicae Ecclesiae compagem, [...] supernae Nos commisimus tutelae. [...] [E]os singulos universos amantissimo animo invitantes, ut internis divinae gratiae impulsionibus ultro libenterque concedentes, ab eo statu se eripere studeant, in quo de sempiterna cuiusque propria salute securi esse non possunt; quandoquidem, etiamsi inscio quodam desiderio ac voto ad mysticum Redemptoris Corpus ordinentur, tot tamen tantisque Caelestibus muneribus adiumentisque carent, quibus in Catholica solummodo Ecclesia frui licet”. Por. tamże, s. 242-243, tłum. A. Żychliński, Kraków 1944, s. 85.

¹¹ Por. B. Welling Jr., *St. Benedict's Explains Its Doctrine*, w: *The Harvard Crimson*, September 27, 1949, <https://www.thecrimson.com/article/1949/9/27/st-benedicts-explains-its-doctrine-pst> [dostęp: 7.05.2023].

roku. Jest on odpowiedzią na tekst Philipa J. Donnellego, zawierającego polemikę z poglądami członków *St. Benedict Centre*. Chociaż nie jest autorstwa samego Feeneya, to otrzymał jego pełne poparcie¹².

Karam przedstawia swoją pozycję bardzo obszernie, ponadto przytaczając wiele cytatów z Ojców Kościoła oraz Magisterium na poparcie swoich tez. Chcąc przedstawić je w skrócie, można przytoczyć „absolutne konieczności”, obowiązujące każdego człowieka, który chciałby osiągnąć zbawienie: „absolutna konieczność katolickiej wiary, absolutna konieczność przynależności do Kościoła, absolutna konieczność posłuszeństwa papieżowi, absolutna konieczność chrztu z wody”¹³. Te warunki są uniwersalne i dotyczą wszystkich. Karam odrzuca istnienie „chrztu pragnienia”, który uważa za błędnie przetłumaczony termin łaciński, używany przez liberalnych teologów do fałszowania katolickiej nauki¹⁴. Uznaje natomiast możliwość otrzymania „chrztu Ducha Świętego”, nawet przy braku materii wody. Aby jednak doszedł do skutku, przyjmujący musi spełniać ściśle kryteria: zachowywać katolicką wiarę, posiadać chęć *explicite* otrzymania sakramentu chrztu oraz przystąpienia do Kościoła, mieć doskonałą miłość oraz znajdować się w niebezpieczeństwie śmierci¹⁵. Te same zasady dotyczą umierających śmiercią męczeńską, którzy jeszcze nie przyjęli chrztu.

Feeney szybko został ukarany suspensą, natomiast *St. Benedict Centre* obłożone interdyktem. Te działania miały jednak za podstawę nieposłuszeństwo duchownego względem przełożonych, a nie głoszenie nieortodoksyjnych poglądów. Kontrowersja dotarła aż do Watykanu. Święte Oficjum wystosowało list do arcybiskupa Bostonu, wykazujący poglądy Feeneya niezgodne z nauką Kościoła oraz wykładający stanowisko Stolicy Apostolskiej. List

---

¹² Feeney miał powiedzieć: „What Mr. Karam holds is what I hold”. Por. C. Clarke, *The Loyolas and the Cabots: The Story of the Boston Heresy Case*, Boston 1950, s. 178, cyt. za: G. Zuijdwegt, *Salvation and the church Feeney, Fenton and the making of Lumen Gentium*, „Louvain Studies” 37 (2013), s. 151.

¹³ „[...] the absolute necessity of the Catholic Faith, the absolute necessity of membership in the Catholic Church, the absolute necessity of submission to the Roman Pontiff, the absolute necessity of baptism of water”. Por. R. Karam, *Reply to a liberal*, Boston 1949, s. 60.

¹⁴ Zob. tamże, s. 49.

¹⁵ Zob. tamże, s. 61.

nie został opublikowany w *Acta Apostolicae Sedis*. Jego część stanowi wyjaśnienie nauki zawartej w *Mystici Corporis*, którą osobiście zatwierdził papież Pius XII¹⁶.

W liście zawarta jest bardzo ważna dystynkcja. Odróżnione zostają dwa aspekty: Boży nakaz, aby wszyscy ludzie weszli do Kościoła, oraz fakt, że to bez środków zbawienia nikt nie może zostać zbawiony. Te ostatnie są możliwe do osiągnięcia, pod pewnymi warunkami, nawet wtedy, gdy są jedynie przedmiotem pragnienia. Podobnie ma się sprawa jeśli chodzi o przynależność do Kościoła. Nie każdy musi być w Kościele *de facto* jako członek. Przez pragnienie może natomiast być z nim „zjednoczony”. Co więcej, w przypadku osób znajdujących się w stanie niemożliwej do przewyciężenia niewiedzy, wystarczy pragnienie wyrażone *implicite*. Dalsza część listu dopowiada, iż to pragnienie nie może być uznane za jedyne kryterium zbawienia. Musi być ono podsyćcane doskonałą miłością oraz wiarą nadprzyrodzoną¹⁷. Zarówno w tym dokumencie, jak i we wcześniejszych, autorzy powołują się na List do Hebrajczyków: „Bez wiary zaś nie można podobać się Bogu. Przystępujący bowiem do Boga musi wierzyć, że [Bóg] jest i że wynagradza tych, którzy go szukają”¹⁸ (Hbr 11,6).

Feeney popadł w konflikt z władzami kościelnymi już w 1948 roku, gdy odmówił przedłożenia biskupowi miejsca manuskryptów tekstów publikowanych w czasopiśmie *From the Housetops*. Później nie stawiał się na nowej placówce duszpasterskiej, do której został przeniesiony, wydalono go z Towarzystwa Jezusowego, a następnie ekskomunikowano w 1953 roku. Stanął na czele grupy swoich zwolenników, wciąż prowadząc działalność duszpasterską. Z biegiem czasu zrodziło się wiele wspólnot, które czerpały z nauk byłego jezuitę. Ich członków określano zbiorczą nazwą *Feeneyites*. Zdarzały się wobec nich oskarżenia o

---

¹⁶ „[T]he Most Eminent and Most Reverend cardinals of this Supreme Congregation [...], decreed, and the August Pontiff in an audience [...] deigned to give his approval, that the following explanations pertinent to the doctrine [...] be given”. Por. Święte Oficjum, *Protocol Number 122/49*, Rzym 1949, cyt. za: F. Marchetti Selvaggiani, *[Letter on the Father Feeney Controversy]*, „The Furrow”, 3(12) 1952, 655–656. Oryginał listu nigdy nie został opublikowany, znane jest jedynie oficjalne angielskie tłumaczenie.

¹⁷ Zob. tamże.

¹⁸ Cyt. za: *Biblia Tysiąclecia*, wyd. V, Poznań 1999.

sekcjarstwo¹⁹. W 1972 roku, na sześć lat przed śmiercią, Feeney powrócił do jedności Kościoła. Jak sam stwierdził, jego poglądy nie zmieniły się od lat czterdziestych²⁰.

Podsumowanie

Cieężko nie zauważyć trudności, jakie napotykają teologowie wszystkich czasów, próbując zmierzyć się z zadaniem zinterpretowania aksjomatu *Extra Eccesiam...* W sytuacji, gdy na przestrzeni wieków powstało tak wiele diametralnie różnych od siebie rozwiązań, wszelkie orzeczenia należy traktować z jak największą ostrożnością, próbując nie zatracić sensu żadnego słowa, które zostało umyślnie przez autora użyte. Na koniec niniejszego artykułu wypada zatem podjąć się ciężkiego zadania zebrania mądrości Kościoła i przedstawienia jej w odpowiednim do niej kontekście.

Godnym zauważenia jest fakt, iż teologiczna refleksja XIX i XX wieku odeszła daleko od twierdzeń ściśle ekskluzywistycznych, jakich na przykład użył Sobór Florencki: „[N]ikt z tych, co są poza Kościołem katolickim, nie tylko poganie, ale i Żydzi, heretycy i schizmatycy, nie mogą stać się uczestnikami życia wiecznego”²¹. Niemniej jednak, dokumenty Stolicy Apostolskiej przy każdej stosownej okazji przypominały o prawdziwości stwierdzenia *Extra Ecclesiam...*, przyznając mu nawet rangę dogmatu wiary katolickiej.

Twierdzenia Piusa IX na temat zbawienia można interpretować w kluczu prawnym. Każdy, kto chce się zbawić, musi wstąpić do Kościoła katolickiego. Zgodnie jednak z ogólnie przyjętą zasadą jurejdyczną, taki obowiązek nie obejmuje osób, które nie są go świadome, ani nie są w stanie go wypełnić. W mocy pozostają inne warunki, jakie Bóg wpoił każdemu do serca, a których żaden człowiek ani instytucja znieść nie może. Papież kładzie nacisk na przestrzeganie prawa naturalnego oraz otwartość na łaskę. Okolicznością dyskwalifikującą byłoby natomiast popełnienie rozmyślnego grzechu ciężkiego.

Pius XII, a za nim Święte Oficjum, starają się natomiast opisać relację istniejącą pomiędzy Kościołem a człowiekiem, który znajduje się poza nim. Dzięki łasce Bożej, mogą

---

¹⁹ Zob. *Sects: The Slaves of Leonard Feeney*, „Time” January 1, 1965, <https://content.time.com/time/subscriber/article/0,33009,841699-1,00.html> [dostęp: 23.05.2023].

²⁰ Zob. *Leonard Feeney, Jesuit Priest, 80; Ousted in Dispute Over Salvation*, w: „New York Times”, February 1, 1978, Section B, Page 2.

²¹ „[N]ullos extra ecclesiam catholicam existentes, non solum paganos, sed nec Iudeos aut hereticos atque scismaticos eterne vite fieri posse participes”. Por. Sobór Florencki, *Bulla unii z Koptami*, cyt. za: DSP 3, s. 602-604.

oni być „ukierunkowani ku” (*ordinentur*) Kościołowi, co otwiera dla nich trudną, ale możliwą drogę zbawienia. W liście Świętego Oficjum mowa nawet o tym, iż mogą być „zjednoczeni” (*united*) z Kościołem, co jednak zostaje wyraźnie odróżnione od bycia „członkiem” (*member*).

W obu systemach, choć podchodzących do problemu na różne sposoby, widać pewne cechy wspólne. Jednym z nich jest rygorystyczne kryterium przynależności do Kościoła. Osoby nieochrzczone bądź w jakiś sposób odłączone od Kościoła, nie zostają do niego przyporządkowane przez jakąś konstrukcję myślową. Można tu wspomnieć na przykład o rozwiązaniu Roberta Bellarmina, który poza członkami Kościoła *in re* („w rzeczywistości”), mówił także o będących w Kościele *in voto* („przez pragnienie”)²². Pragnienie, nawet wyrażone *implicite*, pozostaje fundamentalnym warunkiem zbawienia, jednak Stolica Apostolska w wyżej wspomnianych dokumentach nigdy nie przyznała mu właściwości wprowadzania do Kościoła. Zupełnie natomiast zarzucona została koncepcja rozdziału na przynależność do „ciała” oraz „duszy” Kościoła. Owo rozwiązanie budziło kontrowersje już wcześniej, przede wszystkim ze względu na możliwe podważenie jedności Kościoła, jednak przez wieki funkcjonowało w teologii, również w okresie bezpośrednio poprzedzającym Sobór Watykański II²³.

Dokumenty Kościoła, które w niniejszym artykule zostały przytoczone, stanowią jedynie część o wiele bogatszego zbioru. Już z nich jednak widać, z jakiego miejsca ojcowie soborowi oraz teologowie rozpoczynali redagowanie *Lumen gentium*. Nie było ono wykluczające – dawało nadzieję na zbawienie przede wszystkim dla tych, którzy nigdy z Kościołem się nie spotkali. Ciężko jednak określić ją jako optymistyczną, jak scharakteryzował soteriologię Soboru Watykańskiego II Karl Rahner²⁴. Konstytucja dogmatyczna o Kościele *Lumen gentium* przedstawiła nowe podejście do trudnego problemu zbawienia ludzi znajdujących się poza Kościołem. Czy jednak uprawnionym jest mówienie o zerwaniu ciągłości doktrynalnej? Kongregacja Nauki Wiary, w przytoczonym na początku orzeczeniu,

---

²² Zob. F.A. Sullivan, *Salvation Outside the Church? Tracing the History of the Catholic Response*, Eugene 2002, s. 89.

²³ Zob. B. Welling Jr., *St. Benedict's Explains Its Doctrine*, w: „The Harvard Crimson”, September 27, 1949, <https://www.thecrimson.com/article/1949/9/27/st-benedicts-explains-its-doctrine-pst> [dostęp: 7.05.2023].

²⁴ Zob. F.A. Sullivan, *Salvation Outside the Church? Tracing the History of the Catholic Response*, Eugene 2002, s. 9.

próbowała zachęcić teologów do uwzględnienia w interpretacjach nowszych dokumentów także starszych perspektyw, stanowiących skarb Kościoła. Jest to zadanie przekraczające możliwości niniejszego krótkiego artykułu. Zdaniem autora, współczesne próby odpowiedzi na wyzwanie ukazania ciągłości doktryny pozostają niewystarczające i wymagają nowych spojrzeń. Teologia musi współcześnie skonfrontować się z przeszłością, aby móc owocnie postępować w przyszłość.

Bibliografia

- Clarke C., *The Loyolas and the Cabots: The Story of the Boston Heresy Case*, Boston 1950.
- Jaughey J.B., *Słownik apologetyczny wiary katolickiej*, t. II, tłum. Szcześniak W., Warszawa 1894.
- Karam R., *Reply to a liberal*, Boston 1949.
- Kongregacja Nauki Wiary, *Odpowiedzi na pytania dotyczące niektórych aspektów nauki o Kościele*, w: AAS 99 (2007), s. 604-608, tłum.: https://www.vatican.va/roman_curia/congregations/cfaith/documents/rc_con_cfaith_doc_20070629_responsa-quaestiones_pl.html [dostęp: 23.05.2023].
- Leonard Feeney, *Jesuit Priest, 80; Ousted in Dispute Over Salvation*, w: „New York Times”, February 1, 1978.
- Orygenes, *Trzecia homilia o Księdze Jozuego*, w: tenże, *Werke. Band 7: Homilien zum Hexateuch in Rufins Übersetzung. Teil 2: Die Homilien zu Numeri, Josua und Judices*, red. W.A. Baehrens, Lipsk 1921, s. 299-307.
- Pius IX, alokucja *Singulari quadam*, w: tegoż, *Pii IX. Pontificis Maximi Acta. 1,1*, Rzym 1854, s. 620-631.
- Pius IX., encyklika *Singulari quidem*, cyt. za: tenże, *Pii IX. Pontificis Maximi Acta. 1,2*, Rzym 1858, s. 510-530.
- Pius IX, encyklika *Quanto conficiamur moeroe*, w: tegoż, *Pii IX. Pontificis Maximi Acta. 1,3*, Rzym 1864, s. 609-621, tłum. *Breviarium fidei*, red. Bokwa I., Poznań 2007
- Pius XII, encyklika *Mystici Corporis*, w: AAS 35 (1943), s. 193-248, tłum. Żychliński A., w: *Mystici Corporis Christi. Encyklika Ojca Św. Piusa XII o Mistycznym Ciele Chrystusa*, Kraków 1944.

- *Sects: The Slaves of Leonard Feeney*, „Time” January 1, 1965, <https://content.time.com/time/subscriber/article/0,33009,841699-1,00.html> [dostęp: 23.05.2023].
- Sobór Florencki, *Bulla unii z Koptami*, w: *Dokumenty Soborów Powszechnych*, t. III, Kraków 2007, s. 571-619.
- Sullivan F.A., *Salvation Outside the Church? Tracing the History of the Catholic Response*, Eugene 2002.
- Święte Oficjum, *Protocol Number 122/49*, Rzym 1949, w: Marchetti Selvaggiani F., [*Letter on the Father Feeney Controversy*], „The Furrow”, 3(12), 654–659.
- Welling Jr. B., *St. Benedict's Explains Its Doctrine*, w: „The Harvard Crimson”, September 27, 1949, <https://www.thecrimson.com/article/1949/9/27/st-benedicts-explains-its-doctrine-pst> [dostęp: 7.05.2023].
- Zuijdwegt G., *Salvation and the church Feeney, Fenton and the making of Lumen Gentium*, „Louvain Studies” 37 (2013), s. 147-178.